SARBIEVIJAUS *DE PERFECTA POESI*: RENESANSINĖS EPO SAMPRATOS DETALĖS BEI SĄSAJŲ SU AUTORIAUS POEZIJA GALIMYBĖS

Ona Daukšienė

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Senosios literatūros skyriaus jaunesnioji mokslinė darbuotoja
Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros lektorė

Pristatoma Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus (Mathias Casimirus Sarbievius, Maciej Kazimierz Sarbiewski, 1595–1640) *Poetikos* ištrauka priklauso didžiausiajai šio teorinio veikalo daliai *De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus* (*Apie tobuląją poeziją, arba Vergilijus ir Homeras*). *De perfecta poesi* sudaro visą lenkų išleistos, o iki tol egzistavusios vien rankraštiniu pavidalu[1] Sarbievijaus *Poetikos* antrąjį tomą[2], tuo tarpu pirmajame tilpo visos kitos keturios dalys[3]. Kone ištisai šioji dalis skirta epo problematikai; įvadinėje I knygoje, remiantis pirmiausia Aristotelio teorija, aptariama poezijos problematika apskritai, paskutiniuose (9 ir 10) skyriuose pereinama prie epinės poezijos, kurios problemos nagrinėjamos tolesnėse (2–8) *De perfecta poesi* knygose (9 knyga paskirta tragedijai, komedijai bei smulkiesiems poezijos žanrams).

Svarbesnieji Sarbievijaus *Poetikos* tyrinėjimai, pirmiausia lenkų mokslininkų darbai, buvo minėti pristatant kitos, lyrikai skirtos dalies *Characteres lyrici* ištraukos vertimą[4]. Užsiminta ir apie svarbią problemą – Sarbievijaus teorinių teiginių bei atitinkamų jo poetinės kūrybos žanrų ryšį, kurį itin tiksliai atspindi jo epigramose realizuota *De acuto et arguto* suformuluotoji koncepto teorija[5]. Teoriniuose Sarbievijaus veikaluose galima rasti daugybę prielaidų, atveriančių naujas jo poezijos supratimo bei aiškinimo galimybes, bet kokios medžiagos Sar-

[1] Rankraščiai (A ir B) saugomi Krokuvos nacionalinio muziejaus Czartoryskių fonduose (Krakowskie Muzeum Narodowe, Zbiory Czartoryskich, sign. 1858 ir 1446).

[2] Maciej Kazimierz Sarbiewski, *Wykłady Poetyki (Praecepta poetica)*, vertė ir parengė Stanisławas Skimina, Wrocław–Kraków: Wydawnictwo polskiej Akademii nauk, 1958.

[3] Maciej Kazimierz Sarbiewski, *O poezji doskonałej czyli Vergiliusz i Homer (De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus)*, vertė Marianas Plezia, parengė Stanisławas Skimina, Wrocław: Wydawnictwo polskiej Akademii nauk, 1954.

[4] *Literatūra* 43(3), 2001, 144–149.

[5] Apie tai daug yra rašiusi Stawecka; ypač žr. Krystyna Stawecka, „Dicti concors discordia vel discors concordia", *Krystyna Stawecka, Maciej Kazimierz Sarbiewski prozaik i poeta*, Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1989. Taip pat žr. Aleksandr Wojciech Mikołajczak, *Studia Sarbieviana*, Gniezno: Gnieźnieńska Firma Wydawnicza, 1998. Sarbievijaus epigramų, ypač Romos laikotarpio (1622–1625), tyrinėjimams itin pravarti studija – Ks. Józef Warszawski TJ, *Dramat Rzymski*, Rzym, 1984.

bievijaus poezijos nagrinėjimui teikia *De perfecta poesi* išdėstyta detali ir išsami epo teorija, kai nėra išlikusio vientiso Sarbievijaus sukurto epo, išskyrus *Lechiados* fragmentus? Kiek šioji teorija kartoja epochos nuostatas ir kokių čia galima įžvelgti išskirtinių, labiausiai Sarbievijui rūpimų aspektų?

Manoma, kad Sarbievijaus poezijos teorijos traktatai buvo užbaigti iki 1630 m.[6], o *De perfecta poesi* esąs paskiausias iš jų[7]. Tobuląja poezija pavadindamas epą ir skirdamas jam didžiausią savo teorinių samprotavimų dalį, Sarbievijus paklūsta renesansinei nuostatai aukščiausiu poezijos žanru laikyti epinę kūrybą. Renesanso teoretikai, pripažindami Aristotelio autoritetą, vis dėlto atmetė jo *Poetikoje* įtvirtintą tragedijos žanro pirmenybę; Aristotelis epui skyrė antrąją vietą[8]. Vieną iš pirmųjų įtakingų renesansinių poetikų apie 1520 m. (išleista Romoje 1521 m.) parašė italų humanistas Marco Girolamo Vida, suformulavęs joje per visą Renesansą galiojusią sampratą[9]: nesą pranašesnės poezijos rūšies už tą, kuria poetai apgieda herojų žygius[10]. Vidos *Poeticorum libri tres* parašytos hegzametru, taigi forma primena Horacijaus *De arte poetica*, tačiau stilistiniu požiūriu veikalas artimesnis Vergilijaus leksikai, ir neatsitiktinai: būtent Vida labai aiškiai suformulavo tų laikų „moderniojo" epo taisykles ir nurodė, kad bet kokį naująjį epą reikią grįsti pirmiausia Vergilijaus, o ne Homero pavyzdžiu:

> Ergo ipsum ante alios animo
> venerare Maronem,
> Atque unum sequere, utque potes,
> vestigia serva.[11]

Iš tiesų visa renesansinė epo teorija paremta šiomis nuostatomis. Scaligeris, nors panašiai kaip Sarbievijus teigdamas, kad jo darbo *multis in locis ab Aristotele dictum, a nobis repetitum est*[12], įkandin Vidai skiria epui pirmąją vietą tarp poezijos žanrų[13], Vergilijui, o ne Homerui, suteikia epitetą *divinus*[14] bei poetams nurodo pavyzdžius rinktis *ex eo, qui solus Poetae nomine dignus est. Virgilium intelligo* [...][15]. Tų pačių nuostatų laikosi ir Sarbievijus: nors ir pasirodydamas, anot Ročkos, „didesnis aristotelininkas, negu daugelis jo meto literatūros teoretikų"[16], savo teoriją jis grindžia epinės poezijos tobulumo, kurį geriausiai iliustruojanti Vergilijaus poema, įrodymais.

---

[6] Žr. Stanisławas Skimina, „Przedmowa", *Maciej Kazimierz Sarbiewski, O poezji doskonałej czyli Virgiliusz i Homer (De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus)*, 1954.

[7] Sarnowska-Temeriusz nurodo 1627 m. (žr. Elžbieta Sarnowska-Temeriusz, *Zarys dziejów poetyki (Od starożytności do końca XVII w.)*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985, 519).

[8] 1449b, 1462a–1462b.

[9] Žr. „La poétique de la Renaissance", *Histoire des poétiques*, Paris: Presses Universitaires de France, 1997, 152–153.

[10] Vida, *De arte poetica*, I. 33–35: *Sed nullum e numero carmen praestantius omni, / Quem quo post divos heroum facta recensent.* Čia ir toliau nurodant ar cituojant Vidos veikalus naudotasi jo raštų leidimu: Marci Hieronymi Vidae *Poemata omnia quae ipse vivens agnoverat*, t. 1–2, Patavii, 1731.

[11] Vida, *Poet.* I, 207–209. Tai ne vienintelė Vidos *Poetikos* vieta, kur aukštinamas Vergilijus. Plg. I, 170–173: *Unus hic ingenio praestanti gentis Achivae / Divinos vates longe superavit, et arte / Aureus, immortale sonans, stupet ipsa, pavetque, / Quamvis ingentem miretur Graecia Homerum* ir t. t.

[12] *Poet.* III, 123.

[13] *Poetices libri septem* III, 96: *Tota igitur in poesi, Epica ratio illa qua Heroum genus, vita, gesta describuntur, princeps esse videatur.* (Čia ir toliau cit. pagal: Iulius Scaliger, *Poetices libri septem*, [Lyons]: apud Petrum Santandraneum, 1586. Pirmą kartą Scaligerio *Poetika* buvo išleista 1561 m. Lione.)

[14] *Poet.* III, 96: *nemo praeter divinum Maronem [...].*

[15] *Poet.* III, 2. Taip pat žr. II, 16: *Ut intelligas non immerito Poetarum regem a nobis utique Maronem praedicari.*

[16] Marcelinas Ročka, „M. K. Sarbievijus apie tragediją ir komediją", *Literatūra* 12 (1), 1970, 108.

Renesanso poetai vienaip ar kitaip pakluso šioms taisyklėms, epas tapo kone pagrindine kūrybos forma, prie kurios derindamiesi poetai siekė ir varžytis su Vergilijumi, ir būti nuo jo priklausomi[17]. Renesanso teoretikas paprastai yra ir kūrėjas menininkas, dažniausiai poetas – tarp jų ir Vida, Scaligeris ar Pontanas; Sarbievijus čia nėra išimtis. Vida, lotyniškai rašęs poetas, sukūrė epinę poemą *Kristiada* (*Christias*, Kremona, 1535, šešių knygų, likusi nebaigta), pagrįstą „naujuoju", krikščioniško turiniu – poemoje pasakojama apie Kristaus gyvenimą, ji visa persunkta *Eneidos* leksika, o iš to, kad šią poemą Sarbievijus mini *De perfecta poesi*[18], matyti, kad pastarasis buvo puikiai susipažinęs ne tik su Vidos teorija[19], bet ir praktine jos išraiška. *Kristiada* Sarbievijui svarbi pirmiausia kaip krikščioniško epo pavyzdys, rodantis, kaip galima išnaudoti ne tik iš antikinės poezijos, bet ir iš Šventojo Rašto pasisemtas „galimybes" (*possibilia, possibilitates*). Galimybių teoriją Sarbievijus pradeda dėstyti kaip tik II *De perfecta poesi* knygoje „Apie epo invenciją ir dispoziciją". „Galimybės" sampratą ElžbietaSarnowska-Temeriusz vadina fundamentaliu Sarbievijaus teorijos terminu[20]. Galima yra tai, kas gali įvykti (*fieri potest*). Galimybės – tai potencialūs gyvenimo elementai, kurie gali būti įgyvendinti konkrečiomis aplinkybėmis. Lyginant su atskirybe, realiai egzistuojančiu gyvenimu, galima aiškintis, kokios galimybės jame buvo realizuotos ir kokias dar būtų galima įgyvendinti. Skirstydamas galimybes į grupes, Sarbievijus pereina prie jam kaip potridentinės programos vykdytojui aktualios Šventojo Rašto teikiamų galimybių temos; galimybių rinkimasis iš krikščioniškų šaltinių formuluojamas kaip siekiamybė, jas naudojant esą galima „sukurti krikščionišką poemą, kur kas turiningesnę [...] nei tūkstantis *Eneidų* ar *Odisėjų*"[21]. Vidos *Kristiada* – kurioje neveikia antikiniai dievai, sekimas *Eneida* yra grynai struktūrinio, formalaus pobūdžio, o „galimybės" pagrįstos bibliniais siužetais – Sarbievijui atrodo sektinas pavyzdys, bet nepranokstantis savo galimybių šaltinio – Šventojo Rašto teksto.

„Galimybės", kurias iliustruodamas epo teoriją renkasi Sarbievijus, t. y. ne vien *Eneidos* ar Homero poemų bei Biblijos pavyzdžiai, bet ir jo amžininkų ar kiek ankstesnių autorių kūryba, atskleidžia įdomų sąsajų lauką, kuriame taip pat „galima" rasti naujų prielaidų tyrinėjant Sarbievijaus poezijos – nebūtinai *Lechiados* fragmentų, o nors ir paradoksalu, lyrikos ar epigramų – temas ir prioritetus. Autoriai, kurių kūryba pateikiama kaip sektinas pavyzdys ar galimybių šaltinis, „gali" pasirodyti esą ne vien epo teorijai tinkamų „galimybių" kūrėjai. Pavyzdžiui, minėtasis Vida buvo ne tik *Poetikos* ir *Kristiados*, bet ir lyrinės religinės poezijos autorius; kai kuriuose smulkesniuosiuose jo kūriniuose galima įžvelgti stebėtinų sąsajų su paties Sarbievijaus lyrika. Sarbievijaus odės Švč. Mergelei Marijai lygintinos su sapfine strofa parašytu šv. Laurynui skirtu Vidos 22 himnu „Divo Laurentio Martyri":

> Huc ades, clarum iubar inter omnes
> Caelites partam nece qui coronam
> Induunt, pictasque suo colorant
> Sanguine palmas[22];

[17] Maurice Bowra, „Some Characteristics of Literary Epic", *Virgil. A Collection of Critical Essays*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1966.

[18] Žr. *De perf.* II, 5.

[19] Vidos *Poetika* ypač gausiai cituojama VII, 5 (priduriant *hoc est, quod docuit Vida* ir pan.), 6 ir 7 (*de quo loco citato diligentissime expende Vidam!*).

[20] Sarnowska-Temeriusz, 1985, 525.

[21] *De perf.* II, 4: *ex quibus Cristianum poema* [...] *longe copiosius et rerum mirarum plenius confici potest, quam mille* Aeneides *vel* Iliades.

[22] Vidae *Poemata omnia*, 1731, 369–371. Ryšys akivaizdus, visą kūrinį lyginant su Sarbievijaus *Epod.* 6 bei 9 ir kt.

šv. Mykolui dedikuotas Vidos 10 himnas „Beato Michaeli"[23] – su Sarbievijaus *Epod.* 4, *Epigr.* 9. Sarbievijaus *Od.* IV, 7 „Ad Caesarem Pausilipium" pagrindinė mintis („Divi Davidis, regis et vatis, lyricae poesi Latinam non esse parem") atliepia Vidos 11 himną „Divo Davidae regi prophetae"[24]:

> Facessite hinc, vani poetarum greges,
> Auferte vestra hinc somnia.
> Non est quod audiam, quod amplius legam
> Diserta vestra carmina,
> Seu Graeca, seu Latina sint ea, ut lubet.
> Me Musa detinet altior.

Tą patį Sarbievijus su įkarščiu teigia *De perfecta poesi* II knygoje, lygindamas Antikos poemų ir Biblijos tekstų teikiamas galimybes ir pirmenybę be išlygų teikdamas pastariesiems[25].

De perf. II, 4 nurodydamas antrosios grupės („iš gamtos kylančių galimybių") šaltinius, Sarbievijus kaip vieną iš jų mini jėzuito, ispanų kilmės humanisto Martino Del Rio veikalą *Disquisitionum magicarum libri sex.* Galima manyti, jog mini šį kūrinį dėl jo populiarumo XVII amžiuje, kaip kad ne sykį ir kitus populiarius amžininkų kūrinius pavyzdžiui, II knygoje keletą kartų nurodo *Poetikos* rašymo metu buvusį neregėtai populiarų Johno Barclay'aus romaną *Argenidė.* Tačiau kituose Del Rio veikaluose kartojasi Sarbievijui ypač rūpėjusios temos – tarp jų ir Giesmių giesmės komentarai, kuriuose ypač detaliai komentuojama dauguma Sarbievijaus odėms ir epodėms Giesmių giesmės motyvais epigrafams pasirinktų eilučių[26]; be to, Švč. Mergelei Marijai skirti panegiriniai kūriniai[27], *Adagialia sacra Veteris et Novi Testamenti.*

Taigi Sarbievijaus cituojamų ar primygtinai siūlomų kaip sektini pavyzdžiai autorių pasirinkimas rodo ne vien jo literatūros teorijos prioritetus. *De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus* dėstomai renesansinei epinės poezijos teorijai įtakos turėję autoriai gali pasirodyti turėję kur kas daugiasluoksniškesnės įtakos ir Sarbievijaus poetinei kūrybai. Tokiu būdu ir tobulos poezijos sampratą grindžiantys autoriaus teiginiai atrodo išsiveržiantys iš epo žanro ribų ir atveriantys naujas galimybes jo lyrinei bei epigraminei poezijai nagrinėti, ieškoti iki šiol tyrinėtojų neakcentuotų ar detaliai neišryškintų sąsajų su Vakarų Europos humanistų kūryba.

[23] *Ten pat*, 306–309.
[24] *Ten pat*, 309–317.
[25] *De perf.* II, 5.

[26] Žr. *In Canticum Canticorum Salomonis Commentarius litteralis, et catena mystica*, ille auctore, haec collectore Martino Del'Rio, [...], Ingolstadii, 1604.
[27] *Florida Mariana, sive de laudibus sacratissimae Virginis Deiparae panegyrici tredecim*, Antverpiae, 1597; *Opus Marianum, sive de laudibus et virtutibus Mariae Virginis*, Lugduni, 1607.

Motiejus Kazimieras Sarbievijus

APIE TOBULĄJĄ POEZIJĄ, ARBA VERGILIJUS IR HOMERAS

II knyga

APIE EPO INVENCIJĄ IR DISPOZICIJĄ[28]

I skyrius

KAIP SUGALVOTI FABULĄ, KURIĄ DAŽNIAUSIAI VADINA INVENCIJA ARBA POEMOS[29] TURINIU (*ARGUMENTUM*)

Pirmiausia reikia nuspręsti, ką ketiname epiškai imituoti. O tai, kaip sakiau[30], bus koks nors vienas ir didelis herojaus veiksmas; taip pat neįtraukiami dievų bei moterų veiksmai. Mat ir vienų, ir kitų [veiksmai], kaip parodysime vėliau, patenka į epinę poeziją tik kaip pagalbiniai: dievų veiksmai – tarsi paspirtis žmonių veiklai, o moterų – tarsi tam tikra herojiškos dorybės (pavyzdžiui, santūrumo ir pastovumo) dingstis, kaip matyti Marono sukurtame Didonės paveiksle. Todėl Klaudiano[31] poema *Apie Prozerpinos pagrobimą*, Nono Panapoliečio[32] *Dioniso žygiai*, Orfėjo *Himnai*[33], Ovidijaus *Metamorfozės* ir kiti panašūs [kūriniai] nelaikomi herojine poezija, nes juose nupasakojami arba dievų, arba moterų veiksmai. Be to, atkreipk dėmesį, kad epopėjos turiniu reikia imti ne visą kokio nors herojaus gyvenimą (tai prieštarauja fabulos vienybei, ką aiškiau pastebėsi, kai kalbėsime apie ją), bet tiktai vieną vientisą veiksmą, t. y. sudarytą iš daugelio tarpusavyje susijusių veiksmų; tokie yra Trojos žūtis, arba *Iliada*, Ulikso klajonės, arba *Odisėja*, Enėjo kelionė į Italiją, arba *Eneida*, Jasono plaukimas į Kolchidę, arba *Argonautika*[34]. O dėl kitų kūrinių – nedrįsčiau tvirtinti, kad Stacijaus *Tėbaida*, lygiai kaip ir *Achileida*, Silijaus *Pūnų karas*, Lukano *Farsalo mūšis*, tikrai yra herojinės poemos su epiniu turiniu[35], ką aiškiau apibendrinti bus galima toliau.

Be to, šis vienas ir vientisas herojaus veiksmas imamas, kaip moko Aristotelis, iš istori-

---

[28] Ištrauka iš „De inventione et dispositione epica", Maciej Kazimierz Sarbiewski, *O poezji doskonałej czyli Vergiliusz i Homer (De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus)*, 1954, 27–36.

[29] Šiuo atveju, kaip ir poetikos dalyje *Characteres lyrici* (žr. Maciej Kazimierz Sarbiewski, *Wykłady Poetyki (Praecepta poetica)*, vertė ir parengė Stanisławas Skimina, Wrocław–Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1958, 29–30), Sarbievijus poema vadina epopėją, taigi „poemos invenciją" reikėtų suprasti kaip „epo invenciją".

[30] *De perfecta poesi* I, 9: *Epica poesis est narratio imitativa actionis heroicae unius, magnae, illustris, integrae, cum eventu.*

[31] Vėlyvosios Antikos autorių, epiką ir panegiriką Klaudijų Klaudianą (Claudius Claudianus, IV a.) Sarbievijus mini ir *Characteres lyrici* I knygoje, apibrėždamas epinių bei lyrinių fikcijų skirtumus. Ir ten Klaudianas Sarbievijui yra nesektino epo kūrėjo pavyzdys – jis rašęs „veikiau poemėles nei poemas"; kaip ir Stacijus, įsileidęs į jas „pašalinius dalykus", kurių esą „neverta laikyti pavyzdžiu" ir kurie nėra būdingi „epopėjai, t. y. tikrajai herojinei poezijai".

[32] Lotyniškame originale Sarbievijaus ar jo perrašinėtojų klaidingai nurodoma vėlyvojo graikų poeto epiko Nono (V a. pr. Kr.) gimimo vieta: „poema [...] Nonni Pentapolitae". Nonas buvo kilęs iš Panopolio Egipte; jo 48 knygų epinė poema „Dioniso žygiai" (*Dionysiaca*) – vėlyviausias ir didžiausias Antikos epinis kūrinys.

[33] Tarp Orfėjui priskiriamų kūrinių buvo orfiniai himnai, 87 himnų įvairiems dievams rinkinys.

[34] Apolonijo Rodiečio (295–215 m. pr. Kr.) epinė poema.

[35] I a. autorius Silijų ir Stacijų, kaip ir Klaudianą, Sarbievijus laiko negrynojo epo kūrėjais.

jos[36], t. y. turi būti pagrįstas tikru asmeniu ir tikru šio asmens veiksmu. Tuo tarpu komedijoje, Aristotelio nuomone, visas turinys gali būti pramanytas; jis netgi pateikia ir kažkokios tragedijos, kuri neturėjo jokio istorinio pagrindo, bet buvo visa išgalvota, pavyzdį[37]. Ir tikrai nematau jokios priežasties, dėl kurios epinei poezijai negalėtume visiškai pramanyti turinio, kaip kad Heliodoras sukūrė *Etiopinius pasakojimus* ir kokia yra netgi didžiai mokyto mūsų amžiaus [vyro] Johno Barclay'aus *Argenidė*[38].

II skyrius

KOKIU KELIU REIKIA EITI, NORINT SUGALVOTI FABULĄ

Taigi pasirinkus arba visai iš naujo sugalvojus epo turinį, kuris yra visa ko kito pamatas, reikia ilgai ir labai kruopščiai tyrinėti, kokie puikūs, didingi, įvairūs, nuostabūs, painūs įvykiai galėjo ar turėjo nutikti toje [pasirinktoje] istorijoje arba [išgalvotame] turinyje, ir kas juose įvyko dėl panašumo į tiesą (*verisimiliter*) arba iš būtinybės (*necessario*); mat tai, kaip parodėme anksčiau, yra būdinga poetui kaip kūrėjui[39]. Taip pat, kad galų gale pereitume prie praktinių nurodymų ir taisyklių, išaiškinsime pirmąją fabulos teigiamybę, t. y. bendrumą (*universalitatem*).

[36] *Poet.* 1451b. Aristotelis šį reikalavimą taiko tragedijai. Plg. Scaliger, *Poet.* I, 2: *Deinde quis nescit omnibus Epicis poetis historiam esse pro argumento*? Pontanus, *Inst. poet.* II: *Sumet Epicus argumentum ab Historicis* (cit. pagal: R. P. Iacobi Pontani *Institutio poetica*, Coloniae, 1609).

[37] *Ten pat.* Minimoji „kažkokia tragedija" – Agatono „Antėjas".

[38] John Barclay, Ioannes Barclaius, Barclaus (1582–1621) – populiarus lotyniškai rašęs XVII a. pradžios britų autorius. Didžiausio populiarumo sulaukė jo alegorinis-satyrinis romanas *Argenidė*, pirmąsyk išleistas Paryžiuje 1621 m., iki amžiaus pabaigos sulaukęs apie 40 leidimų, išverstas į 10 Europos kalbų.

[39] Scaliger, *Poet.* III, 2: *Constituuntur autem vel ex necessario, vel ex verisimili.*

III skyrius

PIRMOJI FABULOS TEIGIAMYBĖ: BENDRUMAS

Kaip poetas, pasak Aristotelio, kurdamas epinę invenciją turi remtis bendrybėmis (universalia)

1. Aristotelis moko[40], kad istoriją reikia išvaduoti nuo ją ribojančių aplinkybių, jungiančių ją su konkrečiais asmenimis, konkrečiomis priežastimis, konkrečiais tarpiniais poveikiais. „Be to, – sako jis 15 dalyje[41], – net ir prasimanytas kalbas pramanytojas turi išsakyti apibendrintai". Po to pateikia tokio bendrumo pavyzdį, apibendrintai išdėstydamas *Odisėjos* istoriją, atmetus konkrečias jos aplinkybes: „Daugelį metų vienas vyras klaidžioja toli nuo tėvynės, persekiojamas Neptūno, visų apleistas, o jo namuose susidaro tokia padėtis, kad visą jo turtą vėjais leidžia jaunikiai, spęsdami pinkles ir jo sūnui; blaškytasis po jūrą grįžta namo; kai kuriuos atpažinęs, juos užpuola; pats liko sveikas, o savo priešus iššudė". Po to Aristotelis priduria: „Taigi štai kas priklauso pagrindiniam tos poemos veiksmui", tarsi sakytų: pirmiausia poetas turi rūpintis bendrybėmis ar veikiau atskirybes (*res*

[40] *Poet.* 1445b.

[41] Iš tiesų 17 dalyje (čia ir toliau – 1445b). M. Ročka nurodo, kad Sarbievijus naudojosi ne graikišku Aristotelio poetikos originalu, o Aleksandro Pakcijaus vertimu į lotynų kalbą: Aristotelis *Poetica* per Alexandrum Paccium [...] in Latinum versa, Basileae, 1537; Parisiis, 1538 (žr. Marcelinas Ročka, „Apie Sarbievijaus poetiką", *Senosios lietuvių literatūros baruose*, Vilnius, 1971, 30). Verčiant šią ištrauką Aristotelio citatos lygintos su originalu bei Ročkos minimo Pakcijaus vertimo leidimu (Aristotelis Stagiritae [...] „Poetica", Alexandro Paccio interprete, Aristotelis Stagiritae *Rhetoricorum, Artisque poeticae libri* [...], t. 6, Lugduni [1580]), kurio tekstas ir dalių numeracija sutampa su Sarbievijaus nurodomomis citatomis. Ročkos nuomonę, sunku pasakyti, kiek Sarbievijus mokėjo graikiškai; į šį klausimą vis dar neatsakyta. Apie Sarbievijaus santykį su graikų kalba žr. Tomas Vcteikis, „Graikų autorių recepcija Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kūrybojc", *Literatūra* 43(3), 2001, 117–132.

particulares) taikyti prie bendrybių ir apsvarstyti visumą, kas kuriuo atveju galėjo ar turėjo įvykti. Tačiau tai įmanoma tik tada, jei pirmiausia iš istorijos pašalinamos individualios aplinkybės ir jeigu, pavyzdžiui, Ulikso veiksmai įvertinami ne kaip Ulikso, o kaip kažkokio žymaus herojaus [veiksmai], ir visų pirma nustatoma bendroji tezė: kaip atliktų tokį veiksmą herojus pagal tobulo pilietinio gyvenimo principus.

2. Aristotelis moko[42], kad po to reikia tučtuojau pereiti prie epizodų, apibrėžti tą bendrąją idėją ir ją tarsi įkurdinti individualiose bei konkrečiose situacijose. Pavyzdžiui, pirmiausia tam mūsų apibendrintai įsivaizduotam herojui reikia duoti Ulikso vardą, paskui pridėti kokią nors priežastį arba dingstį, dėl kurios jis klaidžiojo toli nuo tėvynės ir dėl ko buvo persekiojomas Neptūno, kaip ir kokiose vietose buvo blaškomas jo audrų, kaip prarado laivus, bendražygius, visus būtinus reikmenis, pas ką beplaukiojant jam teko viešėti. Ką tuo metu namuose veikė jo žmona, kuriai reikia duoti Penelopės vardą, ką veikė Telemachas, kaip paskui, jau paaugęs, ėmė ieškoti tėvo, kaip kartą atsitiktinai sutikęs kelyje jo nepažino, ir panašiai. Tačiau šios tą bendrumą apibrėžiančios atskirybės turi pasižymėti dviem dalykais. Visų pirma jos neturėtų būti labai jau įprastos (*vulgares*), galinčios lengvai pasitaikyti kam papuola, bet [turėtų būti] įvairios, retos, nuostabios, keliančios abejonių ir painios bei įvairiais nutikimais krypti link vienos galutinės vientiso veiksmo baigties. Antra, jos turi atrodyti kuo įtikinamesnės, o hipotezę reikia kelti iš tezės remiantis ne tiesa (*iuxta rei veritatem*), kaip daro oratoriai, o bendru įpročiu (*iuxta communem consuetudinem*), atsižvelgiant į tai, kaip dažniausiai visiems būna ar bent jau neretai pasitaiko. Juk poetas apie Enėją rašo ne kaip apie Enėją, kaip kad rašytų oratorius ar istorikas, bet rašo apie Enėją kaip apie herojų ar kokį nors tobulą vyrą. Tai aiškiai suvokė Aristotelis, kuomet, kaip minėjome, apžvelgęs *Iliados* istoriją, atskirtą nuo konkrečių jos aplinkybių, bei *Odisėją*, tučtuojau pridūrė: „Taigi štai kas priklauso pagrindiniam poemos veiksmui".

Iš čia suprask du dalykus:

1) Vieno dalyko priežastį, iki šiol nežinomą nė vienam gramatikui nei Homero ir Vergilijaus komentatoriui (nes jie nieko kita neveikia, tik aiškina prasmę arba kokį nors gerą poeto posakį patvirtina įvairiais autoritetais, bet nenurodo priežasties, kaip jam pavyko taip gerai pasakyti), kodėl būtent žymiausieji iš poetų, Vergilijus ir Homeras, pačioje savo kūrinių pradžioje neapibrėžtai nusakydami visos epopėjos turinį, nemini Ulikso ir Enėjo vardų, bet ir vienas, ir kitas pasižada dainuosią apie kažkokį vyrą. Vergilijus:

> Ginklus apgiedu ir vyrą,

o Homeras *Odisėjos* pradžioje:

> Vyrą pašlovinki, Mūza, kursai,
> Trojos sienas sugriovus...[43]

Mat pačioje kūrinio pradžioje jie parodo, kad savo turinį perteikia apibendrintai, t. y. atsižvelgdami į bendrą herojaus tobulumą, kaip ir dera poetui, o ne ypatingą Enėjo ar Ulikso tobulumą, kaip dera oratoriui ir istorikui. Todėl nenusipelno pagyrimo kiti poetai, tarp jų ir Stacijus, kuris pačioje *Achileidos* pradžioje [sako]:

> Didžiadvasį Ajakidą...,

o juo labiau Klaudianas:

> Požemių grobiko žirgus...[44],

[42] 1445b.

[43] Sarbievijaus pateikiama lotyniško *Odisėjos* vertimo eilutė: *Dic mihi Musa virum captae post moenia Troiae.*

[44] Claudianus, *De raptu Proserpinae* I, 1.

nes čia jis pačiu savo kūrinio turiniu parodo, kad nebuvo epikas. O Vergilijus ir Homeras jau pačiais pirmaisiais kūrinio žodžiais parodo esantys poetai tikrąja šio žodžio prasme, nes iš karto kalba apibendrintai[45]. Po to, nusakę turinį, pamažu tą idealų, t. y. apibendrintai įsivaizduojamą, vyrą pavadina konkrečiu vardu ir nuo tezės per įvairius epizodus eina prie hipotezės, plėtodami fabulą konkrečiomis aplinkybėmis, kaip kad tikri kūrėjai apibendrintus ir galimus Enėją ar Uliksą vaizduoja veikiančius daugelyje konkrečių situacijų: tai kovojančius, tai besidžiaugiančius taika, tai jūroje, tai sausumoje, tai laimingus, tai nusiminusius.

2) Suprask, kad iš esmės skiriasi šie trys dalykai: istorija, epinės poezijos turinys ir [jos] fabula. Juk istorija – tai tikrovė, tokia, kokia buvo, su tikromis aplinkybėmis ir vardais, kaip kad randame bet kurio istoriko darbuose. Epo turinys arba pagrindinis epo objektas yra istorija arba tikrovė, tokia, kokia ji galėjo būti arba kokia ji galbūt (*verisimiliter*) buvo. Taigi kaip istorija yra savaime konkreti, taip [epinės poezijos] turinys yra savaime apibendrintas. O fabula yra tam tikra trečia istorija, sudaryta iš anų abiejų, t. y. išvesta iš to apibendrinto turinio priklausomai nuo poeto valios ir sprendimo, kaip kad hipotezė iš tezės. Vienu žodžiu, istorija yra tokia: Uliksas plaukia; [epo] turinys: vyras arba herojus plaukia; [epo] fabula: Uliksas plaukia kaip herojus. Taigi, kaip matai, fabula prigimtinį istorijos defektą tam tikru būdu ištaiso paties poezijos meno dėka, panašiai kaip batas kurpiaus meno dėka išoriškai pataiso kieno nors kojos defektus. Atkreipk dėmesį į tris dalykus, kuriuos imituoja kurpiaus menas – besiskiriančius tarpusavyje, bet ir susijusius. Pirmiausia – tai gyva, bet luoša koja. Antra – medinis kurpalis, arba kurpiaus forma. Trečia – pats batas, kuris yra tam tikra meno sukurta koja, arba veikiau išorinė gyvos kojos imitacija. Taigi panašiai kaip kurpiaus menas turi ištaisyti pirmosios, t. y. gyvos kojos, prigimtinį defektą, tarpininkaujant mediniam kurpaliui, kuris yra apibendrinta koja, t. y. kurį apibendrintai imituoja kurpiaus menas – taip pat ir poezijos menas, tarpininkaujant apibendrintai įsivaizduojamam turiniui, turi paskiau pačioje fabuloje papildyti tai, ko iš pradžių trūko istorijai, kad būtų perteiktas herojaus tobulumas ir – jei norime nuosekliai užbaigti – [poezijos menas turi] pasakoti ne tik apie tai, ką nuveikė, pavyzdžiui, Uliksas, bet ir apie tai, ką jis, kaip visiškai tobulas herojus, turėjo nuveikti tuo didžiuliu veiksmu, kurį tau siūliau aprašyti.

IV skyrius

POETAS TURI IEŠKOTI KUO DAUGIAU GALIMYBIŲ *(POSSIBILIA)* IR JAS NUOLATOS TURĖTI SAU PRIEŠ AKIS

Be to, nurodoma, kaip jas rinktis, ir aiškinama, kaip jomis naudotis atskirai

Tai, kas gali įvykti, arba galimybes, galima apsvarstyti dvejopai: kaip pasyvias ir kaip aktyvias.

Pasyvios galimybės būna susijusios su kokiu nors veiksmu, kuris iš prigimties nėra joms priešingas. Šios galimybės esti labai įvairios.

1. Tos, kurios buvo būtinos įsivaizduotam herojaus veiksmui. Pavyzdžiui, Enėjas, plaukdamas iš Frigijos į Italiją, būtinai turėjo perplaukti Egėjo jūrą ir būtinai turėjo sustoti kokiame nors uoste. Šios galimybės naudojamos siekiant, kad pati istorija būtų tikroviškesnė.

2. Būna galimybių, kurios nebūtinai, bet tik tikėtinai galėjo būti įvykdytos. Jos savo ruožtu

[45] Plg. Vida, *Poet.* I, 40–43: *Iam vero quum rem propones, nomine numquam / Prodere conveniet manifesto*; I, 46–49: *Hinc si dura mihi passus dicendus Ulysses, / Non illum vero memorabo nomine, sed qui / Et mores hominum multorum vidit [...].*

esti dvejopos: tos, kurios pasitaiko įprastai, pavyzdžiui, tai, kad plaukiantį Enėją blaškė audra (šios galimybės naudojamos norint, kad epinis turinys būtų įtikinamesnis), ir tos, kurios paprastai būna retos ir sunkios, pavyzdžiui, tai, kad Enėjas buvo pakliuvęs į pavojų tarp Scilės ir Charibdės, tačiau jo išvengė, arba kaip kadaise Trojoje pagrobtą Andromachę jis staiga išvydo Graikijoje, iš vergės tapusią karaliene.

3. Būna tokių galimybių, kurios būtinai įvykdomos pridūrus kokią nors tikėtiną prielaidą, pavyzdžiui, prie to, kad Enėjas iš Sicilijos išvyko į Italiją, galima pridurti, kad jis pirmiau nuvyko į Siciliją, nors jam nebuvo reikalo į Italiją keliauti per Siciliją. O tai, kas būtinai įvyko, aš vadinu galimybėmis, mat ir tai, kas būtinai atsitinka, taip pat yra galimybės, nors ir įvyksta iš būtinybės (*necessario*), o ne atsitiktinai (*contingenter*). Šios galimybės taip pat naudojamos norint išsaugoti istorijos panašumą į tiesą.

O aktyvios galimybės yra tos, kurios tikrąja to žodžio prasme priklauso nuo galių veikėjo, galinčio veikti arba kažkokiu būdu prisidėti prie to didžio epinio veiksmo. Šių galimybių turi atsirasti kuo daugiau. Iš jų plačiausiai galima pritaikyti bet kokį herojišką veiksmą, t. y. iš prigimties sunkų ir didingą, pavyzdžiui, Ulikso arba Enėjo klajones. Juk plaukios Enėjas ar Uliksas ne vieni, o lydimi bendražygių ir karių. Savo ruožtu kiti vadai, po kurių jūras jie klaidžios, kviesis juos į savo salas ar žemes, svetingai priims arba gins šalin, netgi puls kaip priešus. Ir pati gamta veiks įvairiopai: tai nuramins jūrą, tai kels joje audrą, siųs tai marą, tai nederlių, pagaliau ir patys dievai prisidės prie to didžio veiksmo ir arba jam trukdys, kaip kad Junonė, Alekto, Harpija ar Juturna, arba padės, kaip Jupiteris, Venera, arba išties dažnai bus abejingi, kaip kad nešališkas Jupiteris, Marsas ar kaip pasiuntiniai, pavyzdžiui, Iridė, Merkurijus. Taip pat bus galima pasišaukti geruosius ir bloguosius genijus, pavyzdžiui, VIII knygoje[46] Tiberiną.

Taigi tu susikursi tris galimų veiksmų grupes, iš kurių sudėliosi viso epinio veiksmo epizodus.

Pirmoji galimybių grupė kyla iš paties herojaus arba kitų žmonių, padedančių arba trukdančių jam atlikti didį veiksmą. Šios galimybės savo ruožtu esti dvejopos:

1. Įprastos galimybės, kaip tada, kai Enėjas nuliūsta sukilus pavojingai audrai, kai mielai viešpatauja pas Didonę, rengia tėvo laidotuves, nukamuotas rūpesčių užminga, kai atvykusį jį, svetimšalį, neprielankiai sutinka vietiniai gyventojai. Naudojamos šios galimybės ne vien norint sukelti panašumo į tiesą įspūdį, kaip anksčiau minėtosios, bet ir norint suteikti progą [atsirasti] kitai, meniškesnei invencijai bei sugalvoti kitas galimybes, kurios bus nepaprastesnės ir nuostabesnės. Pradedantiesiems poetams labiausiai patariame nuostabius dalykus ir prasimanymus panaudoti tik tada, kai tam progą duoda bendrosios galimybės, kad invencija neatrodytų dirbtina ir tarsi priverstinė. Taip Maronas pasinaudojo bendrosios galimybės suteikta proga ir sugalvojo neįprastą galimybę, kai Enėjo laivai pavirsta nimfomis, nes jau anksčiau jis paminėjo mėginantį juos sudeginti Turną[47]. Be to, reikia pačiam herojui dažnai priskirti bendruosius, o kartais net ir ydingus veiksmus (pavyzdžiui, kai Enėjas su Didone elgiasi pernelyg laisvai), kad poetas įtikimiau nupasakotų tai, kas visai herojiška, juk kitaip neatrodys įtikinama, kad kas nors visą laiką elgiasi vien išmintingai. Poetas lengviau pasieks savo tikslą, t. y. pamokys dorybės arba prie jos palenks, parodydamas, jog herojus savo elgesiu ir visu gyvenimu prilygo visiems prigimtimi bei savybėmis. Be to, net ir ypatingą

[46] *Aeneis* VIII, 31–65.
[47] *Aeneis* IX, 107–122.

atgailą, kuri yra herojiška kaip ir kitos dorybės, perteikti įmanoma tik sugalvojus kokį nors ydingą poelgį, kada nors padarytą to herojaus. Juk vieno herojaus paveiksle reikia pavaizduoti visus galimus dorybingus veiksmus.

2. Nepaprastus ir tikrąja to žodžio prasme herojiškus veiksmus vadiname neeilinėmis galimybėmis, pavyzdžiui, kai V knygoje[48] Enėjas visiems miegant budi, kai VI knygoje[49] išsitraukia kardą prieš Tartaro baidykles, kai II knygoje[50] ant pečių neša tėvą kartu su šeimos šventenybėmis, kai IV knygoje Jupiterio liepiamas išsiveržia iš bergždžių Didonės vilionių ir lynus ne atriša nuo kranto, o nukerta kardu[51], bei daugelis kitų nesuskaičiuojamų visos *Eneidos* [pavyzdžių]. Dar [galimybės] būna susijusios su kitais žmonėmis, arba padedančiais herojui atlikti tą didįjį veiksmą – pavyzdžiui, kai Akestas pasirodė toks dosnus laivams, kai Evandras net vienintelį sūnų siunčia į pagalbą, – arba trukdančiais, kai Turnas taip šauniai kaunasi, kai [pasižymi] Mezentijus, Mesapas ir kt. Šios galimybės dažniausiai naudojamos turint tris tikslus: 1) pateikti daug moralinių pamokymų, 2) politinių pamokymų, 3) duoti daug ūkiškų pamokymų ir parodyti ydas tų, kurie jiems nusižengia, trukdydami tam didžiam veiksmui (tas, kuris prieštarauja gerai besielgiančiam herojui, turi būti pagedęs moralės požiūriu, neteisingas ar bent jau nevykėlis politikos reikaluose, prastai nusimanąs apie ūkio dalykus, nepakankamai tvarkingas). Taip būtų mokoma šių trejopai suskirstytų dorybių, pasitelkiant tiek herojaus, tiek tų, kurie padeda jam atlikti tą didį veiksmą, pavyzdžius.

Antrajai grupei priklauso iš gamtos kylančios galimybės. Šios taip pat esti dvejopos: vienos paprastos, pavyzdžiui, dienos pradžia, palanki giedra, dienos ir nakties, žiemos ir vasaros kaita bei tai, kas ją lydi; laiku ir nelaiku ištinkančios mirtys, draugų netektis, keitimasis laikų ir vietų, per kurias plaukia, pavyzdžiui, Enėjas ar Uliksas, ypatybės ir poveikiai, pavyzdžiui, susiję su Scile, Charibde, Etna, bei begalės kitų panašių, galėjusių duoti dingstį daugeliui fikcijų. Kitos gamtos galimybės būna nepaprastos, jas gali sukelti nepaprastos gamtos jėgos, ir kartais taip iš tiesų atsitinka, būtent veikiant genijams, kurie daug kuo papildydami pasyvias galimybes paverčia jas aktyviomis, veikiant gamtos burtams ar netgi nekromantijai[52], kaip kad Enėjas I knygoje[53] keliauja apsuptas debesimi, kaip Alekto, arba piktasis genijus, VII knygoje[54] senės pavidalu sapne pasirodo Turnui[55] [...] ir begalės kitų panašių, kurias galima įgyvendinti tiek pačios gamtos valia, tiek ir jai neprisidedant, tiek ir padedant kokiam nors demonui. Šios galimybės daugiausia naudojamos atskleisti daugeliui su filosofija susijusių dalykų, pavyzdžiui, kai XII knygoje[56] Enėjas staiga pagijo nuo diktono žolės arba kai Ulikso bendražygiai, paragavę lotoso, niekada nebegrįžo į laivus[57]. Prie jų dar pridedu ir meno teikiamas galimybes; tokia galimybė yra medinis Trojos arklys, taip pat galėtų būti Archito balandis[58] ar Cedreno pavaizduotasis persų karaliaus Krosrojo dangus[59]; tokie

[48] *Aeneis* V, 835–69.
[49] *Aeneis* VI, 290.
[50] *Aeneis* II, 707–723.
[51] *Aeneis* IV, 580.

[52] *Nigromantia*, arba *necromantia* – juodosios magijos sritis, mirusiųjų dvasių iššaukimas ir ateities spėjimas užduodant joms klausimus.
[53] *Aeneis* I, 439 ir toliau.
[54] *Aeneis* VII, 414–420.
[55] Plg. Scaliger, *Poet.* III, 26: *Malus Genius fuit Dira missa Turno in avis faciem mutata.*
[56] *Aeneis* XII, 411–424.
[57] *Odyssea* IX, 82–99.
[58] Graikų filosofo pitagorininko ir matematiko Archito (apie 400–365 pr. Kr.) sukurtas automatinis įrenginys, skraidantis balandis.
[59] Georgius Cedrenus, graikų vienuolis, gyvenęs XI amžiuje ir pagarsėjęs kaip plagiatorius, veikale *Annales, sive historiae ab exordio mundi* aprašo Saulės šventyklą, kurioje buvęs pavaizduotas karalius Krosrojas, sėdintis savo rūmuose kaip danguje, apsuptas saulės, mėnulio ir žvaigždžių.

yra ir drabužiai, ant kurių išpaišyti gražiausi pasakojimai; taip pat dievų altoriai, vartai, šventyklos, skydai, šalmai, šarvai, kraterai, labirintai, veidrodiniai sodai, pilys, piramidės bei kiti panašūs dalykai, kuriuos aprašant galima ne tik papuošti epinę invenciją bei sukurti daugelį epizodų, bet ir paaiškinti daug ką iš mechanikos mokslo.

Trečiajai grupei priklauso galimybės, kurias įgyvendina dievas – arba įprastu būdu, tai yra ypatinga apvaizda globodamas dorus žmones, pavyzdžiui, tiek pavojų iškentusį Enėją, ar bausdamas už nusikaltimus, kaip kad X knygoje[60] nutiko dievų niekintojui Mezentijui; arba dievas dažnai tai įgyvendina nepaprastu būdu, pavyzdžiui, kai Enėjas dievų valia VII knygoje[61] vyksta į Italiją, III knygoje[62] supranta būsiantis Italijos karaliumi, toje pačioje knygoje[63] gauna to karaliavimo ženklus, o VII knygoje[64] pamato juos išsipildžius [...]. Šios ir panašios galimybės naudojamos norint visoje epopėjoje paskleisti teologinius teiginius ir apibendrinimus, ypač apie Dievo išmintį bei išankstinį būsimų įvykių numatymą, taip pat apie apvaizdą, ypatingai pasireiškiančią kuriant, išsaugant, keičiant karalystes ir valdžias, kariaujant, pasiekiant pergales, pagaliau sutvarkant visą herojaus gyvenimą, kuris dažniausiai būna supainiotas ir į galutinį tikslą, laimę, veda per painius ir netiesioginius įvykius; taip pat iš anksto nuspėjant ir nurodant būsimus įvykius, teikiant atpildą geriesiems ir blogiesiems ir t. t.

Visas šias galimybes galima parinkti tik dviem būdais:

1) būdas pagrįstas teoriniu mąstymu, kai mes patys atidžiai apsvarstome, ką tokioje vietoje tokiu metu galėjo nuveikti herojus ar jo bendražygiai, ar priešai, be to, kam įvykti leido pati gamta ar bendrosios žemesniosios priežastys, dangaus stichijos, vaizdiniai, gerieji ar blogieji genijai, galų gale – pats Dievas. Tam didžiam veiksmui, kurį ketini vaizduoti, daugiau priežasčių ar kliūčių tikrai negalėsi rasti.

2) būdas išplaukia iš patyrimo, arba tiek šventosios, tiek pasaulietinės istorijos, kai iš jos atsirenkame kokius nors stebėtinus dievų, gamtos arba herojų darbus ir pagal panašumą į juos, jau įvykusius, sugalvojame kitus labai panašius galimus veiksmus, panašius įvykius bei painias situacijas. Šį galimybių pasirinkimo būdą, jeigu neapsirinku, aiškiai išdėstė Aristotelis 7 dalyje[65] tokiais žodžiais: „Jeigu [poetui] tektų atvaizduoti įvykius, kurie tikrai anksčiau buvo, jis dėl to liktų nė kiek ne mažesnis poetas, nes niekas neprieštarauja, kad kai kurie tokie įvykiai gali būti įtikimi ir galimi; juos pasirinkdamas jis tampa poetu", tarsi sakytų, jog sykį jau įvykę veiksmai vėl tampa galimi, kad būtų įvykdyti iš naujo. Taigi jei poetas savo fabuloje sugalvos galimybę, panašią į kokį nors nuostabų istorinį įvykį, tai dėl šios antrąsyk sukurtos galimybės jis bus tarsi antrąsyk iš naujo perdirbto dalyko ποιητής, t. y. kūrėjas.

Bet smulkiau nagrinėjant būdus, kaip rinktis pasyvias ir aktyvias pirmosios grupės galimybes, reikia kuo puikiausiai išmanyti visus istorikus, o pradedantiems poetams labiausiai siūlyčiau skaityti tris: Heliodoro *Etiopinius pasakojimus*[66], Ksenofonto *Kiro auklėjimą* ir Filostrato parašytą *Apolonijo Tianiečio gyvenimą*. Iš naujesnių autorių pridedu ketvirtą kūrinį, Johno

[60] *Aeneis* X, 907 ir toliau.
[61] *Aeneis* VII, 36.
[62] *Aeneis* III, 163–171; 253 ir toliau; 378–387.
[63] *Aeneis* III, 255–257, 388–395.
[64] *Aeneis* VII, 107–129.

[65] 1451b.
[66] Scaligeris *Poet.* III, 96 taip pat primygtinai rekomenduoja epiniams poetams šį veikalą: *Hanc disponendi rationem splendissimam habes ir Aethiopica historia Heliodori. Quem librum epico Poetae censeo acuratissime legendum, ac quasi pro optimo exemplari sibi proponendum.*

Barklay'aus *Argenidę*. Mat šiuose kūriniuose esama įstabaus istorijos faktų sąryšio bei yra savotiška nenutrūkstama stebėtinų įvykių grandinė. Kai dėl krikščioniškų kūrinių, ypatingai reikia skaityti Bažnyčios tėvų bei šventųjų, o ypač kankinių, gyvenimus, nes tik jie buvo tikrieji krikščionių herojai, ir iš jų istorijų reikia prisirinkti kuo daugiau panašių galimybių. Antrajai grupei priskirtų galimybių atsargų galima prisikaupti išmanant gamtos ir astronomijos mokslus, taip pat susipažinus su augalų bei gyvūnų aprašymais, mineralogija ir ornitologija. Bet visų pirma reikia kruopščiai perskaityti knygas apie gamtos burtus ir kitas knygas apie gamtos keistenybes. Tokios būtų ir Cardano knygos *Apie subtilumą*[67], tik apvalytos (*purgatae*)[68], kaip ir prieš tas knygas nukreipti Scaligerio svarstymai[69], ir tėvo Martino Del Rio knygos *Apie gamtos burtus*[70]. Iš šių kūrinių galima prisirankioti pavyzdžių, kas gali įvykti dėl slaptų gamtos galių arba aukštesnių priežasčių, ir juos imituojant prigalvoti daugybę panašių galimybių. Trečiajai grupei priskirtų galimybių atsargas galima papildyti iš dviejų šaltinių: iš Šventosios istorijos ir teologijos; vien jau Šventasis Raštas man rodosi esąs absoliučiai visokeriopų įstabių galimybių šaltinis, iš kurių tam tikru būdu imituojant galima sukurti krikščionišką poemą, kur kas turiningesnę ir kupinesnę nuostabių įvykių nei tūkstantis *Eneidų* ar *Odisėjų*. O kaip tai galima padaryti, aiškiausiai parodysiu tolesniame skyriuje.

Iš lotynų kalbos vertė
Ona Daukšienė

[67] Gerolamo Cardano, Hieronymus Cardanus (1501–1576) – italų matematikas, gydytojas, filosofas, be kitų veikalų, parašęs 21 knygos gamtos mokslų veikalą *De subtilitate* (1550) bei *De rerum varietate* (1557).

[68] Galbūt turimas galvoje leidimas: Hieronymi Cardani Mediolanensis medici *De subtilitate libri XXI, nunc demum recogniti atque perfecti*, Basileae, 1554. Cardano veikale Bažnyčia įžvelgė eretiškų teiginių.

[69] Iulii Caesaris Scaligeri *Exotericarum exercitationum Liber XV. De subtilitate ad Hieronymum Cardanum*, Francofurti, 1582.

[70] Martin Antonio Del Rio, Delrio, Martinus Antonius Delrius SJ (1551–1608) – ispanų kilmės humanistas, teologas. Parašė Klaudiano, Enijaus, Floro, Senekos, Senojo ir Naujojo Testamento, Giesmių giesmės komentarus, Švč. Mergelei Marijai skirtas panegirikas ir kt. Veikalas *Disquisitionum magicarum libri sex* (t. I–III, 1599–1600) buvo labai populiarus, daug sykių leistas. Jo I knygoje užsimenama apie reikiamą Cardano darbų cenzūravimą: *In Cardani de Subtilitate et de Varietate libris passim latet anguis in herba, et indiget expurgatione Ecclesiasticae limae* (*Disquisitionum magicarum libri sex* [...], auctore Martino Delrio SJ [...], t. 1, Moguntiae, 1616, 21).

DE PERFECTA POESI BY SARBIEVIUS: DETAILS OF THE RENAISSANCE UNDERSTANDING OF EPIC POETRY AND ITS POSSIBLE LINKS WITH THE AUTHOR'S POETRY

Ona Daukšienė

Summary

The publication features an extract from translation of *De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus*, "De inventione et dispositione epica" by Mathias Casimirus Sarbievius's (1595–1640) and an introductory article. *De perfecta poesi* constitutes the largest part of Sarbievius's *Poetics* and discusses almost all the problems of epic poetry. Sarbievius's theory of epic reflects the predominant attitude in the Renaissance formulated by Marco Girolamo Vida. As opposed to Aristotle, who values drama most, Sarbievijus gives preference to the epic and regards Virgil as the best epic poet, better than Homer. In the chapter "De inventione et

dispositione epica" Sarbievius presents his theory of "possibilities", which he derives from the literature of antiquity and some Christian sources. Sarbievius' views on the theory of the epic, his works of poetry and, most interestingly, lyrical pomes and epigrams are heavily influenced by the Renaissance humanists and Neolatin poets quoted in *De perfecta poesi* and referred to as theorists of the epic. The comparison of Vidas's Hymns (10, 11, 22) and Sarbievius's Epod. 4, 6, 9, Epigr. 9, Od. IV. 7 etc. make the links between their poetry obvious. Furthermore, the comparison of *In Canticum Canticorum Salomonis Commentarius* by Martin Antonio Del Rio (1551-1608) with Sarbievius' epigrams that are paraphrases of the *Canticle of Canticles* reveals the links of priorities.

This publication is the first original Lithuanian translation of "De inventione et dispositione epica" from Latin.

Gauta 2002 10 21
Priimta publikuoti 2002 11 05

Autorės adresas:
Klasikinės filologijos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-2734 Vilnius
El. paštas: onadil@yahoo.lt